

Heuvelrug herstelt van verwoestende valwind

Waterretentie en herstel bomenbestand hoog op de groene agenda

Bomen en water domineren het groenbeleid van één van de meest bosrijke gemeenten van Nederland, tevens een belangrijk waterwingebied voor Midden-Nederland.

Een verwoestende valwind deed afgelopen zomer in luttele seconden duizenden bomen in de gemeente Utrechtse Heuvelrug afbreken als luciferhoutjes. Een ramp. Niet alleen voor het bomenbestand, maar ook omdat de gemeente alle zeilen moet bijzetten om water vast te houden voor de waterwingebieden.

Auteur: Paul van der Sneppen

Alleen al binnen de bebouwde kom heeft de gemeente circa 800 bomen verloren aan het natuurgeweld van afgelopen zomer. Als het aan wethouder Gerrit Boonzaaijer en diens collega-wethouder Chantal Broekhuis ligt, worden die vervangen door nieuwe, maar niet al te jonge aanplant. 'Daar ligt voor onze gemeente nu een grote taak', zegt Boonzaaijer.

Waterbuik

De verwoestende valwind, een zeldzaam natuurverschijnsel, landde boven op een gemeente die, ondanks haar toch al bosrijke omgeving, al lang de ambitie koestert om juist ruimte te geven aan méér bomen. Dat heeft in Utrechtse Heuvelrug niet alleen te maken met CO₂-opslag en klimaatadaptatie, zoals vaak het geval is. De Utrechtse gemeente ziet zich voor nog een andere taak gesteld. Ze bevindt zich namelijk ook op de belangrijkste waterwingebieden van de regio. 'We wonen op de bolle waterbuik van Midden-Nederland. Maar die buik wordt allengs platter. We moeten, ook om die reden, dus alles doen om hier waterretentie te bevorderen. Bomen spelen daarin een belangrijke rol.'

De natuurlijke omstandigheden helpen niet

mee. De Utrechtse Heuvelrug ligt – zoals de naam al doet vermoeden – op een reeks verhogingen in het landschap. Daar komt nog bij dat de bodem in het gebied van nature hard en dus niet erg waterdoorlatend is. 'Hemelwater stroomt snel weg; wij doen er alles aan om het op te vangen en zo lang mogelijk vast te houden.'

Waterretentie

De fietstocht met de wethouder leidt dan ook langs verschillende plaatsen in de gemeente waar wordt gewerkt aan waterretentie. Maar eerst voert de tocht vanuit het gemeentehuis in Doorn naar Leersum, waar de schade die de valwind heeft aangericht nog steeds overal te zien is.

Op weg naar Leersum vertelt Boonzaaijer, terwijl we langs de Rijksstraatweg fietsen, hoe hij de valwind hier zelf beleefde. Het opmerkelijkst is wel dat hij weinig of niets doorhad van wat er luttele kilometers verderop gebeurde. 'Ik stond hier met de auto plotseling in een ongebruikelijke file. In Doorn hadden we wat regen gehad, maar zeker geen noodweer. Niets verried de ravage die het noodweer even verderop had aangericht.'

In de artikelenreeks 'Op de fiets met de wethouder' trekt Stad+Groen door het land om met bestuurders en groenexperts te praten over het groenbeleid in hun gemeente. Ditmaal gingen we op pad met wethouder Gerrit Boonzaaijer van de gemeente Utrechtse Heuvelrug.

Bomen zijn tijdens de valwind als luciferstokjes afgebroken.

'Niets verried de ravage die het noodweer even verderop had aangericht'

Witte nevel

Valwinden zijn in Nederland zeldzaam. Getuigen spreken volgens de wethouder van een grote witte nevel die hen alle zicht beneemt en van een oorverdovend lawaai. In Leersum duurde het natuurgeweld ongeveer dertig seconden. 'Daarna, zo vertellen sommige inwoners, hadden ze vanuit hun huis plots een uitzicht dat tot ver over de heuvelrug strekt, zoveel bomen waren er door de wind geveld.'

Een valwind ontstaat als een enorme hoeveelheid koude lucht van grote hoogte uit een intensieve buienwolk omlaag stort. Het gaat dan om lucht met een grote dichtheid, waar ook de zwaartekracht grote invloed op uitoefent. De valwind die afgelopen zomer de Utrechtse Heuvelrug trof, *stuiterde* als het ware van Landgoed Zuilenstein in Leersum over de Valkenheide tot aan Maarsbergen, een afstand van bijna zeven kilometer, waarbij twee woonkernen en vele hectaren natuurgebied zwaar getroffen werden.

Wonder

Terwijl Boonzaaijer nog in de auto zat, kwam de noodhulp al op gang. 'Dat er geen doden en zwaargewonden zijn gevallen, is een

wonder. De ravage was enorm, onvoorstelbaar bijna. De brandweer uit Maarsbergen deed er een uur over om naar Leersum te komen. Ze moesten met meerdere ploegen om beurten zagen om de weg vrij te maken voor de brandweerwagens en ander materieel. Zo hebben ze zich stap voor stap een weg gebaan door de ravage.'

Van die ravage zien we in Leersum de eerste sporen. We kijken naar de Broekhuizerlaan, een beukenlaan waarover al veel discussie is geweest, zelfs vóór de valwind. De monumentale beukenlaan, eigendom van Staatsbosbeheer en een particulier, is toe aan groot onderhoud. Veel bomen waren al oud en ziek. 'Veel van de bomen hebben schimmel in de kern. Bij harde wind werd de laan al uit voorzorg afgesloten.' De valwind heeft veel van de beuken zwaar beschadigd. De noodzaak om in te grijpen is daarmee alleen maar urgenter geworden.

Herinrichting

Al vóór de valwind was er subsidie aangevraagd bij de provincie voor kap en herinrichting van de Broekhuizerlaan. Maar kap ligt gevoelig. 'Buurtbewoners voelen zich erg

betrokken bij deze mooie beukenlaan', weet Boonzaaijer. Inmiddels is er, onder meer met klimaatorganisatie Urgenda, een stichting opgericht voor het behoud van de beukenlaan. 'Maar wat ze precies met *behoud* bedoelen? Ik heb geen idee. De laan komt wel voor op onze waardenkaart als cultuurhistorisch landschapselement. Wij moeten straks, als er een plan ligt, de vergunningen beoordelen. Die zullen we onder meer toetsen aan die cultuurhistorische waarden. Beuken zijn bovendien geen solitaire bomen. Die staan meestal in groepen. De kans is dus groot dat hier straks weer een beukenlaan ontstaat.' Tijdens de rondgang door Leersum wijst de wethouder steeds weer op kaalslag ten gevolge van de natuurramp. Wie door zijn oogbaren rondkijkt in Leersum, ziet dat het dorp nog steeds goed bedeed is met groen. 'Maar schijn bedriegt. Inwoners, en ikzelf ook, kijken met pijn in het hart naar deze aanblik van het dorp. Wij zien overal de kaalslag, wat er verloren is gegaan.' Hij wijst op een oude begraafplaats. 'Die stond helemaal in het groen, mooie oude bomen die zo'n oude begraafplaats sfeer geven. Die zijn allemaal weg, nu.' Verderop hetzelfde verhaal bij de Johanneskerk en bij het oude gemeentehuis van het dorp.

De lokale natuurstichting wil de zwaar gehavende Broekhuizerlaan in oude luister herstellen.

Boomstronken moeten voorzichtig verwijderd worden om kabels en riool niet te beschadigen.

Stronken

Op de Lomboklaan wordt pijnlijk duidelijk hoeveel bomen door de valwind omgegaan zijn. Dit was ooit een cultuurhistorische bomenlaan met eiken die naar schatting wel 100 jaar oud waren. Nu liggen er enkel nog resten van stobben aan de kant van de weg.

Er wordt nog steeds druk gewerkt om alles te ruimen. 'Dat is nog een hele klus. Het gaat om grote bomen en er zit hier veel infrastructuur in de bodem. We kunnen niet als een wilde in het rond gaan graven en aan wortels trekken. Dan beschadigen we riolen en gasleidingen.'

Arbeidsintensief

Een werkploeg is bezig met het uitboren van een eikenstobbe. De uitvoerder weet te vertellen dat ze op deze manier per boom ongeveer vier uur bezig zijn. 'Arbeidsintensief, maar onoverkomelijk. Er zitten hier grote gasleidingen in de bodem. Een kleine leiding kun je nog wel laten repareren, maar als we die grote jongens kapot trekken, hebben we een groot probleem.'

Verderop beklimmen we de Uilentoren, aan de rand van het dorp. De toren biedt een goed uitzicht op de schade die de natuurramp in het aangelegen bos heeft aangericht. Hele bospercelen zijn platgegaan. 'De omvang van de schade in de gemeente is des te opmerkelijker omdat ons bomenbestand door de bank genomen heel gezond is. Er zijn dus sterke bomen gesneuveld.'

Natuurgebieden

Het bosperceel waarop we uitkijken vanaf de toren, is echter niet de directe verantwoordelijkheid van de gemeente. Veel natuurgebieden in de gemeente worden beheerd door natuurorganisaties. 'Het beheeren van bossen behoort niet tot onze kerntaken. We verkopen steeds meer aan clubs als Staatsbosbeheer en het Utrechts Landschap. Op die manier is het beheer goed geborgd en ingepast in een groter beheerssysteem. Natuurorganisaties hebben daarvoor de expertise in huis.'

Dat afstaan van natuurgebied aan terrein-beherende organisaties gaat opmerkelijk goed, vindt Boonzaaijer. 'Gelukkig maar, want het gaat soms wel om lastige keuzes. Natuurbestemming kan bijvoorbeeld wringen met woningbouwbehoefte of andere bestemmingen. Toch is er altijd wel een breed draagvlak voor, ook in onze gemeenteraad. Terwijl we allemaal weten dat wanneer Staatsbosbeheer of het Utrechts Landschap iets in handen krijgt, ze het ook nooit meer loslaten. Daarmee krijgt het een definitieve natuurbestemming.'

Waterinfiltratie

Verderop in Leersum voert de tocht door de Englaan. Daar zien we een van de eerste voorbeelden van een waterwerk dat ertoe dient om water op te vangen en vast te houden. Een stenige verdieping in het straatoppervlak leidt naar een afwatering. 'Die komt ondergronds uit op een brede, geperforeerde pijp, die zorgt voor de waterinfiltratie', legt de wethouder uit. Maar hij wil verder, want in Amerongen heeft hij twee voorbeelden die veel meer tot de verbeelding spreken.

In Amerongen wordt stilgehouden bij een relatief nieuwe wadi, twee jaar oud nu. 'Amerongen ligt op een hellend vlak, aan de oever van de Nederrijn. De bodem is hard en het water wil daarom snel naar beneden, naar de uiterwaarden en de rivier.'

Wateroverlast

De wateroverlast voor bewoners was enorm op deze locatie in Amerongen, vertelt de wethouder. 'Bij een flinke bui liep het water bij sommige huizen door de voordeur naar binnen en door de achterdeur naar buiten.' Een serie ondergronds aaneengeschakelde wadi's heeft dat probleem opgelost. 'Mensen zijn nu, twee jaar na de voltooiing, blij met deze maatregel.' Dat wil niet zeggen dat het plan niet voorgemasseerd moest worden. 'Alle gebruikelijke bezwaren en zorgen hebben we bij dit soort projecten voorbij zien komen, van muggenoverlast tot gevaar voor kinderen. Maar vooral op deze plek in het dorp lag ook een groot probleem dat inwoners graag opgelost wilden zien. We hebben voorlichtingsbijeenkomsten gehouden. Bij een daarvan hebben we een vrachtwater met water leeg laten lopen, om te

'Wat we aan natuurorganisaties overdragen, krijgen we nooit meer terug'

Wadi's moeten de wateroverlast in Amerongen bedwingen.

De Uilentoren in Leersum biedt uitzicht over de ravage in het nabijgelegen bos.

Het plein bij Kasteel Amerongen wordt als bomenplein in ere hersteld.

laten zien hoe snel het water naar de uiterwaarden beweegt en hoe slecht het in de bodem opgenomen wordt. Dat heeft goed gewerkt en het probleem inzichtelijk gemaakt.'

Kasteelplein

Verderop bezoeken we opnieuw een project waarbij waterretentie en bomen een belangrijke rol is toebedeeld: het Kasteelplein, onder de rook van Kasteel Amerongen in het oude historische dorp. Het plein is nu één groot werkgebied, een zandvlakte eigenlijk. Op die vlakte, tussen een bulldozer en ander materieel, liggen plastic kratten opgestapeld. 'De waterbuffer in wording', legt de wethouder uit. Onder het plein wordt een grote waterbuffer aangelegd. Die geeft onder meer water aan de bomen die straks teruggeplaatst of nieuw geplant worden.

Bomenplein

'Het plein wordt weer in ere hersteld', vertelt Boonzaaijer. Het moet een bomenplein worden

met minder verharding en daardoor betere groeiplaatsen voor de bomen. Kinderen van een nabijgelegen basisschool moeten er meer ruimte krijgen om te spelen. 'Voorheen speelden de kinderen vaak tussen geparkeerde auto's.'

Voor veel van die auto's moet een andere plek gezocht worden, vindt de wethouder. 'Maar helemaal zonder parkeren kunnen we hier niet. Het kasteel en een nabijgelegen horecagelegenheid trekken veel bezoek, bruiloftsgasten vaak. Die moeten kunnen parkeren, natuurlijk. Maar dagjesmensen kunnen hun auto net zo goed buiten het dorp zetten wanneer ze in de streek komen wandelen of fietsen.'

Infrastructuur

Op de terugweg komen we te spreken over de ondergrondse infrastructuur in de gemeente. De gemeente Utrechtse Heuvelrug is zuinig op haar bomenbestand, legt Boonzaaijer uit. Dan is het lastig wanneer er steeds opnieuw onder-

grondse infrastructuur wordt aangelegd. 'Dat is vaak slecht voor de bomen en er is simpelweg geen ruimte meer voor al die kabels en leidingen. Maar we kunnen helaas niet zeggen "u komt er niet meer in"; we kunnen alleen de vergunningsaanvragen beoordelen. Verder maken we afspraken over hoe leidingen worden gelegd. We vragen bijvoorbeeld om te boren in plaats van te graven. Dat is voor de bomen minder invasief.'

Eigenlijk zou de wethouder meer grip willen hebben op wie de bodem in mag, wanneer en waarvoor. 'Vroeger waren het alleen openbare nutsbedrijven. Ik wil niet zeggen dat die het altijd even efficiënt organiseerden, maar het was overzichtelijker en beter te stroomlijnen. Nu hebben we met een oneindig aantal aanvragers te maken. Voor glasvezel, bijvoorbeeld, moet de bodem meerdere keren opengelegd worden. Dat zou ik graag anders zien. We leggen ook geen twee snelwegen naast elkaar, één van de ANWB en een andere van Rijkswaterstaat. Meer centrale regie, vanuit Europa bijvoorbeeld, is hier wel op zijn plaats, om wat meer rust onder de grond te krijgen.'

BE SOCIAL
Scan, lees & deel!